

Levada-keskuksen Aleksei Graždankin usko, että tulosta selittää perinteinen vapauden pelko, jonka mukaan vapaus ymmärretään oikeudeksi haitallisen informaation kuten pornografian levittämiseen. Tämä perinteinen näkemys on suosittu jopa niiden parissa, jotka ajavat ihmisoikeuksia ja sananvapautta. Skillen viittaa Aleksandr Solženitsyniin, lännessä kuuluisaan ja Neuvostoliitosta karkotettuun toisinajattelijaan, joka totesi vuonna 1978, että ”tuhoisa ja vastuuton vapaus” oli johtanut ”ihmiskunnan turmeltuneisuuteen”, sillä yhteiskuntaa ei oltu suojeltu muun muassa ”elokuvilta, jotka ovat täynnä pornoa, rikoksia ja kauhua”.

Vaikka Skillen erottaa analyysissään käsitteet *svoboda* ja *volja*, sekoittaa hän ne mielestäni kirjoittaessaan protestitaideperformansseista (Pjotr Pavlenskia, taideryhmä Voinaa ja Pussy Riotia käsittelevät osiot). Tekijä mieltää Pussy Riotin Moskovan Kristus Vapahtajan katedraalissa esittämän 30 sekunnin Putinin vastaisen punk-rukouksen sananvapaustapauksena, jonka venäläisten tulisi ymmärtää *svobodana*. Hänen mukaansa se, että 43 % venäläisistä ilmaisi suhtautuvansa kyseiseen performanssiin kielteisesti, on valtiollisten TV-kanavien aivopesukampanjan tulosta. Toisin kuin Skillen, näen itse tapauksessa oivan esimerkin *voljasta*. Vaikka taiteilijat väitivät puolustavansa yhteistä vapautta, mielestäni he toivoivat vain vapautta itselleen, vapautta toimia muiden oikeuksia kunnioittamatta. Juuri tämä on *voljan* ydin, joka muuttaa vapauden kaaokseksi. Yleisön vastenmielisyys tulisi tässä kohdoin tulkita perinteiseksi *voljan* peloksi, eikä valtionpropagandan seuraukseksi.

Teorian tasolla eriteltyjen *svobodan* ja *voljan* käyttämisen haasteellisuudesta huolimatta Daphne Skillenin teos on merkittävä lisä Venäjän politiikkaa, mediaa ja ilmaisunvapautta käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen. Se soveltuu sekä niille, jotka eivät entuudestaan tiedä mitään sananvapaudesta Venäjällä, että niille, jotka ovat

jo perehtyneet aiheeseen. Tutkijoille teos tarjoaa paljon kiinnostavaa materiaalia haastattelujen muodossa. Venäläisellä lukijalla on oiva mahdollisuus tutkailla itseään ulkopuolisen silmin.

Daphne Skillen päättää analyysinsä toteamalla, että Jeltsinin kausi oli sananvapauden kulta-aikaa. Hän korostaa, että silloin toimittajat eivät olleet ”järjestelmän orjia”, vaan riippui ennen kaikkea journalisteista itsestään, kuinka sananvapautta käytettiin ja miten sen omaksumista Venäjällä edistettiin. Putinin kausi on puolestaan sananvapauden kaventumisen aikaa. Sensuuri, tiedotusvälineiden kontrolli ja propaganda ovat tehneet paluun. Vaikka Putinin hallitus on tehnyt paljon sananvapauden tukahduttamiseksi, Skillen syyttää kehityksestä ennen kaikkea journalisteja, jotka ovat epäonnistuneet tavoitteessaan sananvapauden juurruttamisessa. Toimittajat ovat yhtäältä antaneet ”eristyneisyyden, vääristyneen ajattelun ja Venäjän suurvalta-aseman illuusion” vaikuttaa itseensä ja toisaalta he eivät ole osanneet käyttää hyväksi Jeltsinin kauden perintöä tai vastustaa korruptiota.

Olen samaa mieltä loppupäätelmistä sekä syistä, jotka kirjan tekijän esittää sille, miksi niin monista journalisteista on tullut propagandan välikappaleita. Selitys on oivaltava ja perustuu tosiasioihin. Samanaikaisesti Skillen myös nostaa analyysin filosofiselle tasolle viittaamalla Dostojevskiin, Milliin ja muihin ajattelijoihin.

Kirja inspiroi lukijaa myös pohtimaan, mikälain tulevaisuus Venäjää odottaa länsimaisen liberaalin demokratian rakennusyrityksen epäonnistuttua. Tuleeko Venäjä muistuttamaan hallitusmallinsa puolesta vaikkapa Turkia? Vaikuttaa siltä, että lisää tutkimusta tarvitaan tarkastelemaan, pystyykö Venäjä rakentamaan oman vaihtoehdoisen järjestelmänsä.

Englannista suomentanut Kristiina Silvan

Liudmila Sivetc

Suomi *sui generis* ja Stalin

Kimmo Rentola: *Stalin ja Suomen kohtalo*. Helsinki: Otava, 2016. 239 s. ISBN: 978-951-1-27538-1.

Poliittisen historian luennolla joitakin vuosia sitten professori Rentola totesi, että talvisodassa osoitettu sitkeys takasi Suomelle Neuvostoliiton politiikassa erityisaseman sodan jälkeen.

Moskovassa oli arvioitu, että aiemmin Suomen sisällissodassa punaisiin kuuluneet liittyyisivät tukemaan Neuvostoliiton armeijaa, mutta näin ei käynyt, vaan suomalaiset taistelivat yhtenäisenä neuvostoarmeijaa vastaan. Suomen puolustus kesti sodan ensimmäiset rynnistyksen ja puna-armeija ei päätyntekemään kunniaa Ruotsin rajalla. Länsivaltojen Suomen avustamisesta

alkoi liikkua huhuja. Tilanearvio muuttui ja Stalin päätti painaa jarrua. Suomen kohtalonkysymykset eivät kuitenkaan jääneet tähän.

Stalin ja Suomen kohtalo valottaa keskeisiä jakolinjoja ja politiikkaa ajalta, joka vaikutti Suomen tulevaisuuteen. Rentolan kohteena on erityisesti Stalinin Neuvostoliiton toimintalogiikan hahmottaminen: miten reaali poliittiset tavoitteet muuttuivat kansainvälisen politiikan kontekstissa ja mikä oli ideologian rooli Suomen karsymyksissä. Stalin valikoituu historiallisen tarkastelun kohteeksi siksi, että hän tosiasiallisesti teki viimekäden ratkaisut Suomeen liittyvissä kysymyksissä.

Suurmieshistoria on, kuten Rentola toteaa, aivan ansaitusti ollut huonossa huudossa. ”Virhe olisi kuitenkin sivuuttaa korkein poliittinen johto tai sallia tutkimuskohteen epämoralisuuden tai karkean poliittisen epäkorrektiuden sokaista”, hän jatkaa. Stalinin valtaannousua ei oppikirjamaisesti kerrata, vaan hänen asemansa neuvostojärjestelmässä annetaan lukijalle valmiina alusta lähtien. Päätöksentekoon liittyviä muutujia oli luonnollisesti paljon, mutta tietynlainen ehdotonkin määräysvalta oli olemassa. Teoksen otsikko mukailleen onkin huomioitava, miten voimakkaasti Rentola pitäytyy juuri Stalinin henkilökohtaisessa päätöksenteossa läpi kirjan: kuinka nopeasti *generalissimus* kykeni suunnanmuutoksiin Suomen politiikassa sekä miten ja miksi tilanearviot elivät. Juuri äkkikäännökset olivat Rentolan mukaan ”Stalinin poliittisen taidon olennaisinta aineista”. Näiden muutosten läpikäyminen on teoksessa keskeistä.

Neuvostoliiton intressit Suomen osalta pysyivät vuosina 1939–1953 eli talvisodasta Stalinin kuolemaan samoina: Suomi tuli pitää omassa vaikutuspiirissä tukemalla neuvostomyönteistä/myönteisintä hallitusta samalla rajoittaen lännen vastaavaa pyrkimystä tai toimintaa Suomessa. Tätä ajatusta voidaan myös pitää teoksessa kantavana voimana, osana pragmaattista Stalinin politiikkaa, unohtamatta kuitenkaan tapahtumien kulkuun ja lopputulokseen vaikuttavien sattuman ja ajoituksen merkitystä. Läheltä piti, monta kertaa.

Kirjassa käsitellään erityisesti edellä mainittuun ajanjaksoon liittyen kolmea eri vaihetta, joiden yhteydessä Suomen tilanne oli kaikkea muuta kuin selvä: talvisodan aloittaminen ja lopettaminen, jatkosodan päättymiseen liittyvä rauhanprosessi sekä vuoden 1948 Suomen ojennukseen laittaminen, johon kuului muun muassa YYA-sopimuksen rakentaminen. Suomi ei ottanut vastaan toisen maailmansodan jälkeen Yhdysvaltojen Marshall-apua, mutta ei

myöskään halunnut suoranaisesti nojata itään. Stalin ei kuitenkaan suostunut Suomen puolueettomuuteen, joten jonkinlainen joko/tai -linja oli muodostettava. Lopuksi teoksessa käsitellään Stalinin viimeisten vuosien, 1950-luvun alun Neuvostoliiton Suomi-linjaa: muun muassa Paasikiven presidenttiyttä, Kekkonen ja Korean sotaa kylmän sodan alun kontekstissa.

Tilanearvioita Rentola valottaa hyödynämällä laajaa aineistoa, mukaan lukien henkilökohtaista kirjeenvaihtoa, keskusteluja, neuvottelujen muistioita, kansankommissariaatin NKVD:n ja sotilastiedustelu GRU:n raportteja. Tilanteita ja päätöksiä tulkitaan luonnollisesti laajempi kansainvälinen konteksti huomioon ottaen. Esimerkiksi suurvaltapolitiikassa painottuu erityisesti Britannia, jolla oli toisen maailmansodan aikana huomattava vaikutus Neuvostoliiton politiikkaan. Britannian aikeista Neuvostoliitto oli parhaiten perillä kuuluisan *Cambridge five* -vakoiluviisikon ansiosta.

Stalin ja Suomen kohtalo menee yksityiskohdissa syvälle. Ihan perinteinen Suomen kohtalon hetkiä käsittelevä teos ei ole, sillä konkreettiset sotatoimet ja divisioonien liikkumiset mainitaan vain sivulauseissa, rintamalinjojen siirtyminen osana muuttuvaa tilanearviota. Suomen oma sisä- ja ulkopoliittika loistavat myös poissaolollaan tai niitä käsitellään pääsääntöisesti Neuvostoliiton päätöksenteon yhteydessä. Rentolan valinta ja perustelut ovat selkeitä. Aiemmin hänen teoksissaan on käsitelty talvisotaa sekä vuotta 1948 suomalaisen kommunismin tulokulmasta. Nyt tapahtumia katsotaan ”Moskovasta käsin”.

Rentolan kirjoitustyylissä ovat läsnä metaforan käyttö sekä tietynlainen ironia. Ne lisäävät teokseen väriä ja pitävät lukijan otteessaan. Välillä myös suhteellisen epärelevantit yksityiskohdat ovat kiinnostavia, kuten se, että etelässä Bakun ja muiden kohteiden pommitushanke kehittyi selväksi suunnitelmaksi, nimeltään *Operaatio Pike* (*keihäänkärki* tai *vuorenhuippu*, eikä hauki), Araratin seudulla kun piti lentää.

Stalin ja Suomen kohtalo tarjoaa mielenkiintoisen tulokulman Suomen lähihistorian ratkaiseviin hetkiin. Heittopussiksi Suomea ei aseteta Neuvostoliiton kylkeen, vaikka voima-suhteet monessa mielessä olivatkin epäsuhteiset. Meillä toinen maailmansota helposti yhdistetään juuri sotaan Neuvostoliittoa vastaan, kun taas Neuvostoliitossa Suomen asema määrittyi aivan eri tavalla. Onkin mielenkiintoista kysyä, miten Suomea koskevat päätökset Stalinin osalta olivat osa laajempaa kokonaisuutta ja missä määrin Suomi oli todella erityistapaus.

Jouni Robert Sulin